

Hoe?

Zo!

ICT en recht

Cloud computing

Gegevens uitwisseling

OVEREENKOMST

© creative commons

TOESTEMMING

Privacy

veilig

Auteursrecht

GEGEVENS

Sociale media

EDUCATIEVE CONTENT

Inhoudsopgave

	Inleiding	3
1	Hoe zit het met de cloud?	4
2	Hoe organiseert de school de uitwisseling van persoonsgegevens?	11
3	Hoe zit het met sociale media en recht?	17
4	Hoe moet de school omgaan met educatieve content?	22
5	Tot slot	32

Inleiding

Aanleiding

Hoezo, een publicatie over ict en recht? Waarom de werelden van het recht en de ict samenbrengen in één publicatie? De afgelopen twee jaar zag het onderwijs zich geconfronteerd met nieuwe vraagstukken en de toepassing van ict daarbij. Vraagstukken die vaak aanleiding gaven tot vragen met een juridisch karakter. Vaak moesten we als Kennisnet of saMBO-ICT een jurist inschakelen voor het antwoord daarop. Dit begon al bij de introductie van laptops in het onderwijs. Mag je leerlingen verplichten een laptop aan te schaffen? Hoe zit dat met docenten? En de verantwoordelijkheden, hoe liggen die?

Bij het maken en verwerken van educatieve content kwam het auteursrecht steeds vaker om de hoek kijken. Met de introductie van het intussen breed verbreide cloudcomputing werd het juridisch zo mogelijk nog ingewikkelder, met name rond de privacywetgeving.

Kortom, goed om al die juridische vraagstukken eens op een rij te zetten. Deze Hoe? Zo!-publicatie is het resultaat.

Thema's

Bij ict en recht in het onderwijs is er een aantal thema's dat om aandacht vraagt:

- cloudcomputing
- gegevensuitwisseling
- sociale media
- educatieve content
- leermiddelenbeleid
- Bring Your Own Device (BYOD)
- documentmanagement en archivering

In deze publicatie concentreren we ons op de juridische aspecten van de vier thema's: cloudcomputing, gegevensuitwisseling, sociale media en educatieve content. In andere uitgaven van deze Hoe?Zo!-reeks komen de andere thema's aanbod in relatie tot wetgeving. We hopen hiermee het mbo-veld te ondersteunen om op de juiste manier met deze thema's om te gaan.

Overzicht

Binnen deze publicatie is er sprake van een beperkte samenhang. Sommige issues bij het gebruik van sociale media komen ook terug bij educatieve content, en sommige kwesties rond gegevensuitwisseling spelen ook een rol bij cloudcomputing. Dat komt doordat de relevante wetgeving op meerdere issues van toepassing is. In het bijzonder geldt dat voor de privacywetgeving die we veelvuldig zullen aanhalen, maar ook voor het auteursrecht. Ook komen sommige onderwerpen meerdere keren voor, telkens vanuit het perspectief van een ander thema. Zo komt het onderwerp film- en fotomateriaal twee keer aan bod, één keer vanuit het gezichtspunt van de sociale media en één keer in het perspectief van het gebruik van educatieve content.

In alle gevallen probeert deze publicatie de vragen te duiden in de context van de wetgeving. We attenderen managers en bestuurders in het mbo-veld op de grenzen van wat mag en niet mag, en op de problemen die zij mogelijk kunnen verwachten. De publicatie roept dan ook op om een aantal dingen van tevoren goed te regelen. Zo kan het verstandig zijn om een internetprotocol vast te stellen, in aanvulling op de onderwijsovereenkomst. Ook zijn problemen te voorkomen door direct bij de aanstelling van medewerkers afspraken te maken over bijvoorbeeld de ontwikkeling van leermateriaal en het gebruik ervan. Deze Hoe?Zo! brengt veel van dit soort informatie bij elkaar en zorgt voor overzicht.

Hoe?

1. Hoe zit het met de cloud?

Hoe moet de school omgaan met persoonsgegevens in de cloud?

Mag de school gegevens in de cloud opslaan?

Wanneer is opslaan van persoonsgegevens buiten Nederland toegestaan?

Hoe waarborgt de instelling toegang tot haar data in de cloud?

Wat gebeurt er als een clouddienstverlener failliet gaat?

Welke contracten heeft de school nodig bij een clouddienstverlener?

Zo!

Mbo-scholen werken steeds vaker in de cloud. De instelling slaat haar gegevens niet meer (uitsluitend) op haar eigen servers op, maar extern, 'in the cloud'. Dat roept vragen op over beveiliging, de opslag van persoonsgegevens en continuïteit.

Wat is de cloud?

Cloudcomputing maakt diensten en informatie toegankelijk via internet, in plaats van deze op te slaan op een eigen computer of netwerk. Dat is een fundamentele verandering in het gebruik van ict. Organisaties die in de cloud werken gebruiken niet langer de hard- en software die zij in eigen bezit en beheer hebben, maar nemen via internet ict-diensten af van anderen. Zo is informatie met elke computer en webbrowser altijd en overal beschikbaar. Denk aan webmail, online afspraken maken en kalenders bijhouden, studentgegevens inzien en studiemateriaal aanbieden. Steeds meer organisaties overwegen een overstap naar de cloud of hebben deze al gemaakt.

Mag de school gegevens in de cloud opslaan?

Werken in de cloud komt in feite neer op het uitbesteden van diensten. De school slaat gegevens niet meer op haar eigen servers op, maar laat de clouddienstverlener deze gegevens elders opslaan en beheren. Dat mag. Geen wet verbiedt het uitbesteden van dataopslag of -verwerking in zijn algemeenheid. Zolang de instelling haar contractuele plichten nakomt, is het geen enkel probleem om de data elders fysiek op te slaan. Of dat nu rechtsreeks bij een leverancier is of ergens in de cloud. Er zijn wel beperkingen afhankelijk van het soort gegevens dat een instelling wil opslaan. Hieronder leggen we de regels rond het opslaan van persoonsgegevens uit.

Bij werken in de cloud speelt bovendien de afhankelijkheid van een derde partij. Is een clouddienst (zoals webmail) even niet beschikbaar, dan is het voor de school niet mogelijk om te werken. Het is dus belangrijk een betrouwbare clouddienstverlener te selecteren, die in staat is om te gaan met storingen. Een zogeheten

Service Level Agreement (SLA) kan een garantie zijn. In een SLA worden harde afspraken gemaakt. Bijvoorbeeld: maximaal twee uur niet-beschikbaar zijn per maand en maximaal drie minuten per incident. Een SLA biedt zekerheid op papier; in de praktijk bewezen kwaliteit telt natuurlijk ook. Daarnaast is het belangrijk te zorgen voor een alternatieve oplossing. Als de dienst er dan ondanks alle maatregelen toch uit ligt, dan kan het werk gewoon doorgaan.

Hoe moet de school omgaan met persoonsgegevens in de cloud?

Scholen mogen persoonsgegevens niet zonder meer opslaan of gebruiken, ook niet in de cloud. Denk bij persoonsgegevens in de cloud bijvoorbeeld aan een online leerlingadministratiesysteem, of een spreadsheet bij Google Docs. Persoonsgegevens zijn alle gegevens die iets zeggen over een persoon, zoals NAW-gegevens van medewerkers of toetsresultaten van studenten. Maar ook logbestanden over internetgebruik en beelden van de beveiligingscamera's zijn persoonsgegevens.

De school mag persoonsgegevens gebruiken en opslaan op drie gronden:

- met toestemming van de personen in kwestie. (Denk aan een nieuwsbrief waar mensen zichzelf voor opgeven).
- als de verwerking van die persoonsgegevens onvermijdelijk is voor de dienst die de school levert. Toetsresultaten bijvoorbeeld móeten wel opgeslagen worden, anders weet niemand welke leerlingen geslaagd zijn.
- als de school een dringend belang heeft dat zwaarder weegt dan de privacy én als de school alles heeft gedaan om de privacy te beschermen. Een voorbeeld van zo'n dringend belang is cameratoezicht ter beveiliging van het schoolgebouw (en om de privacy te beschermen hangt de school dan natuurlijk geen camera's in de wc's of douches).

Deze gronden gelden bij alle vormen van opslag, dus ook bij opslag van persoonsgegevens in de cloud.

Zo!

De school is verplicht te zorgen voor adequate beveiliging van persoonsgegevens. Maar wat is adequaat? Daar zijn geen harde regels voor, omdat dit afhangt van het soort gegevens en het doel van het gebruik. Een lijst met e-mailadressen hoeft bijvoorbeeld niet op dezelfde manier te worden beveiligd als een dossier met elektronische patiëntgegevens.

Technische normen zoals ISO 27001 of NEN-7510 zijn formeel niet verplicht. In de praktijk zijn ze echter wél de manier om te weten of een dienstverlener adequate beveiliging hanteert. Nog meer zekerheid krijgt de school bij een dienstverlener die een verklaring van een onafhankelijke auditor kan overleggen. De bekendste verschijningsvormen zijn de SAS70-, ISAE 3402- en SSAE 16-verklaringen¹.

Wanneer is opslaan van persoonsgegevens buiten Nederland toegestaan?

Bij het werken in de cloud, is het niet meer duidelijk waar gegevens fysiek worden opgeslagen. Een bestand kan op een server in een ander land of ander continent staan. Opslag van persoonsgegevens vanuit Nederland op servers in andere landen is volgens de Europese privacyregels uitsluitend toegestaan als dat land een 'passend beschermingsniveau' waarborgt voor die gegevens. De Verenigde Staten voldoen hier niet aan, zo werd al ruim tien jaar geleden juridisch bepaald.

Een Amerikaans bedrijf kan Europeanen tegemoetkomen door zich aan te sluiten bij het zogeheten Safe Harborframework. Daarmee belooft dat bedrijf zich aan de strenge Europese regels te conformeren. Alleen dan mogen persoonsgegevens vanuit de EU naar dit bedrijf worden geëxporteerd. Het Amerikaanse ministerie van Handelszaken publiceert een lijst van bedrijven die deze belofte hebben afgelegd. Op deze lijst staan veel Amerikaanse cloudbedrijven, zoals Amazon, Google en Rackspace. Daarmee lijkt het toegestaan de clouddiensten van deze bedrijven af te nemen.

In 2012 echter heeft de Nederlandse toezichthouder op verwerkingen van persoonsgegevens, het College Bescherming Persoonsgegevens (CBP), in een 'zienswijze' bekendgemaakt welke eisen er gelden bij gebruik van diensten van een Amerikaanse cloudprovider. Volgens het CBP blijft de onderwijsinstelling met betrekking tot de persoonsgegevens die in de (Amerikaanse) cloud staan, altijd eindverantwoordelijk voor de naleving van de Wet bescherming persoonsgegevens. Verder is de cloudprovider verplicht om de Safe Harborbeginselen na te leven. Daarnaast moeten de afspraken juridisch vastgelegd worden in een overeenkomst met de cloudprovider. Dat contract heet een 'bewerkerovereenkomst' (waarover hieronder meer). De school moet in die bewerkerovereenkomst ook regelen dat bij alle verdere verwerkingen van de persoonsgegevens de Europese privacywetgeving volledig van toepassing is en blijft. Dat geldt bij verwerking door de Amerikaanse cloudprovider maar ook bijvoorbeeld door diens onderaannemers. De onderwijsinstelling is verplicht om te (laten) controleren of de cloudprovider de afspraken ook nakomt. Grote Amerikaanse cloudproviders maken hiervoor gebruik van een onafhankelijke auditor die een oordeel geeft over de veiligheidsmaatregelen die een cloudleverancier heeft getroffen.

Kennisnet en Surfmarket hebben met een aantal cloudproviders waaronder Google (voor de toepassing Google Apps for Education) afspraken gemaakt die tegemoetkomen aan de eisen van het CBP. Scholen kunnen de door Kennisnet en Surfnet afgesloten contracten en afspraken met deze cloudproviders gebruiken.

Wat betekent dan de Patriot Act nog voor het mbo?

De beruchte USA Patriot Act is een Amerikaanse wet die is aangenomen in reactie op 9/11. De wet maakt het mogelijk om informatie te vergaren over mogelijk terrorisme en indien nodig op te treden. Onder deze wet mag de FBI uitgebreid opgeslagen persoonsgegevens van willekeurige burgers raadplegen, óók als deze data afkomstig zijn van Europese datacenters. Zeer controversieel is de National Security Letter (NSL). De NSL is een bevel van de FBI om data af te geven, als dat voor de staatsveiligheid relevant zou zijn.

Zo!

Een dergelijk bevel wordt niet bij de rechter getoetst. Ook mag de ontvanger van het bevel niet onthullen dat hij dit heeft gekregen. Vanwege dit laatste wordt een NSL ook wel een gag order genoemd.

Omdat deze constructie verboden is in het Europese recht, twijfelen Europeanen of zij persoonsgegevens mogen opslaan in de Amerikaanse cloud. In het voorjaar van 2013 heeft een Amerikaanse rechter bepaald dat zo'n bevel naar Amerikaans recht ongrondwettig is. Het hoger beroep hiertegen loopt echter nog. Kennisnet houdt de ontwikkelingen op dit punt uiteraard in de gaten en zal onderwijsinstellingen via kennisnet.nl informeren over de uitkomst.

Heeft een mbo-school bij werken in de cloud toestemming nodig van studenten en medewerkers?

Wanneer een instelling persoonsgegevens verwerkt in de cloud, valt dat onder de privacywet (de Wet bescherming persoonsgegevens). Hoofregel bij het verwerken van persoonsgegevens is dat men daar toestemming voor nodig heeft. Die toestemming moet in vrijheid worden gegeven. Mensen dwingen om toestemming te geven, is dus niet mogelijk. Zo kan de instelling niet halverwege het schooljaar opeens van leerlingen eisen dat zij akkoord gaan met een nieuw ict-reglement, waarin staat dat de school plotseling allerlei dingen mag bijhouden over wat zij doen op het schoolnetwerk. En dat aankondigt dat de student het netwerk niet meer kan gebruiken, als hij dat akkoord niet geeft. Dat zou zijn voortgang in de lessen hinderen en is dus niet toegestaan.

Ook al is het lastig om toestemming te vragen aan leerlingen, het kán wel. Zo vraagt de Universiteit Twente haar studenten om met Google Apps en Gmail te werken. Voor studenten die dit per se niet willen, biedt de instelling een dienst in eigen beheer. Uiteraard maakt dit de infrastructuur een stuk complexer.

Zijn de leerlingen nog geen zestien jaar, dan is toestemming van hun ouders nodig. De school kan die toestemming bijvoorbeeld vragen via het inschrijfformulier voor de opleiding.

Toestemming van de medewerker voor het opslaan van persoonsgegevens is niet altijd nodig. Als de gegevens nodig zijn voor een goede uitvoering van het werk, of om de 'goede orde op de werkvloer' te handhaven is toestemming niet noodzakelijk. Voor een foto op de toegangsbadge is dus geen toestemming nodig, maar voor het onlinesmoelenboek wel. Dat smoelenboek is immers niet nodig voor een goede uitvoering van het werk, het is slechts een extraatje.

Wat moet een school aan studenten of ouders melden als een school persoonsgegevens opslaat?

Hiervoor is besproken welke afspraken er gemaakt moeten worden met de leverancier van clouddiensten, maar de school moet ook de gebruikers adequaat informeren. Als persoonsgegevens in de cloud worden verwerkt, is de publicatie van een zogenaamde privacyverklaring vereist. Hierin wordt uitgelegd welke gegevens de school verzamelt en wat ze daarmee doet. Dit geldt overigens ook bij de 'ouderwetse' verwerking van persoonsgegevens op het eigen netwerk.

Een privacyverklaring moet vermelden:

- wie verantwoordelijk is voor de opslag en wie deze uitvoert (bijvoorbeeld: school X slaat voortgang en cijfers op in een Google Docsspreadsheet);
- wat er gebeurt met deze gegevens (bijvoorbeeld: het rapporteren aan ouders of het bewaken van de voortgang);
- welke beveiliging wordt gehanteerd (bijvoorbeeld: ISO 27001 en een via SAS70-audit geverifieerd niveau);
- waar de gegevens staan en hoe lang ze worden bewaard (bijvoorbeeld: het schooljaar plus zes maanden);
- welke rechten de wederpartij heeft, zoals inzage in zijn gegevens of het mogen wissen of corrigeren van achterhaalde of verouderde gegevens.

Let op dat een privacyverklaring alleen maar vertelt wát de school doet. Of dat ook mág, is daarmee nog niet gezegd. Heeft de instelling ergens toestemming voor nodig, dan kan zij die niet

Zo!

opeisen in een privacyverklaring. Dat moet apart worden gevraagd. Bovendien moet de school in de privacyverklaring uitwerken wat de toestemming inhoudt, wat er gebeurt met de persoonsgegevens en hoe de studenten of docenten de toestemming kunnen intrekken.

Hoe waarborgt de instelling toegang tot haar data in de cloud?

Het is natuurlijk erg handig dat data via de cloud bereikbaar zijn. Omdat daarbij software van de clouddienstverlener nodig is, kan de school echter alleen nog bij haar data binnen de mogelijkheden die deze software biedt. Een toegangs- en vooral exitregeling zijn dan ook cruciaal. Het instrument van de Service Level Agreement (SLA) kan hierbij nuttig zijn. Met een SLA maakt de school harde afspraken met de dienstverlener over beschikbaarheid, de tijdsintervallen voor onderhoud en de responstijden bij storingen. Een school kan bijvoorbeeld eisen dat onderhoud buiten de normale uren plaatsvindt, of dat er bij bijzondere momenten (zoals tentamenperiodes) 100% beschikbaarheid is. Het kan zinvol zijn om hierover als mbo-sector gezamenlijk afspraken te maken of een standaard SLA te gebruiken voor de verschillende leveranciers.

Toch is het altijd mogelijk dat een clouddienst moeizaam of niet werkt. Wees hierop voorbereid. Zorg bijvoorbeeld voor een Wordbestand of PDF met de meest essentiële informatie of open alle benodigde webpagina's ruim op tijd.

Scholen zien vaak over het hoofd dat zij geen eigenaar zijn van de data die zij genereren. Juridisch gezien zijn data niets. Het is dus niet mogelijk om bij data te spreken van eigendom. Waar men fysieke goederen nog kan terugvragen als een opslagbedrijf de huurovereenkomst opzegt, staat bij data de school met lege handen als het contract wordt ontbonden of de clouddienst wordt beëindigd.

Ter geruststelling: veel cloudcontracten bepalen dat de school 'eigenaar' blijft van de eigen data. Wel wordt vaak meteen een breed gebruiksrecht voor de andere partij opgeëist. Zo bepalen

veel gratis fotosites (zoals Twitpic en Instagram) dat zij alles mogen doen met geüploade foto's, inclusief verhandelen aan persbureaus. Dat de fotograaf 'eigenaar' van de foto's blijft, is dan een schrale troost.

Het is belangrijk dat import en export van data mogelijk is. Een goede dienstverlener zal zijn klanten de gelegenheid geven alle geüploade data ook weer te downloaden. Zo kan de klant deze data elders weer gebruiken na beëindiging van de overeenkomst. Het liefst wordt daarbij een open formaat gebruikt. Het Data Liberation Front van Google is hierbij een lichtend voorbeeld: elke Google-dienst biedt de mogelijkheid tot data-export in een bekend industriestandaardformaat, zonder additionele kosten. Zo kan bijvoorbeeld het resultaat van een groepsproject dat is uitgewerkt in Google Docs worden gedownload als Excel-sheet en opgeslagen op systemen van de school. De docent heeft dan toegang tot het resultaat en ook kunnen toekomstige projecten voortbouwen op dit gedownloade bestand.

Wat gebeurt er als een clouddienstverlener failliet gaat?

Een faillissement van een clouddienstverlener lijkt uitzonderlijk, maar komt vaker voor dan gedacht. Naast faillissementen zijn overigens ook andere situaties denkbaar waardoor een clouddienst ineens niet geleverd wordt. Bijvoorbeeld door bedrijfsovernames, fusies of doordat de eigenaar van de eenmanszaak overlijdt. De consequenties kunnen voor de klant zeer serieus zijn. Gaat een leverancier failliet, dan stopt zijn hosting provider waarschijnlijk snel met het leveren zijn diensten. En daarmee zitten alle klanten van die cloudleverancier ineens zonder boekhoudpakket, e-mail, stageadressendatabase of elektronische leeromgeving.

Wettelijk is er niets geregeld voor deze situatie. Het is dus zeer belangrijk – voor zowel klant als leverancier – om ruim van tevoren na te denken over de consequenties en oplossingen.

Zo!

De klassieke oplossing voor het probleem van een failliete softwareleverancier was de escrow. Daarbij geeft de leverancier de broncode van de software in bewaring bij een derde partij, met de instructie deze vrij te geven bij faillissement of het staken van de dienst. Als de dienstverlener zijn verplichtingen niet meer kan nakomen, kan de klant verder met de software. Echter, in het Nebula-arrest van 2006 bepaalde de Hoge Raad dat de curator bij faillissement langetermijncontracten mag opzeggen. De klanten zouden anders namelijk bij een faillissement in een betere positie komen dan ze volgens de wet zouden mogen. Praktisch gezien betekent dit dat de curator bij een failliete clouddienst de stekker eruit mag trekken. En wel direct. Dat de klanten daarmee ernstig worden gedupeerd, is juridisch gezien geen bezwaar.

Een clouddienstverlener kan de dreigingen rond faillissement nog wel pareren door vooraf een aantal contractuele afspraken op maat te maken. Het is het makkelijkst en goedkoopst als de dienstverlener de afspraken over continuïteit regelt en zijn afnemers de mogelijkheid geeft zich te voegen naar deze afspraken. Natuurlijk kan de dienstverlener niet op eigen houtje garanderen dat de dienst blijft doordraaien ondanks zijn eigen faillissement. Daarom moet er een derde, onafhankelijke entiteit in het leven worden geroepen om deze taak te vervullen. Aangezien er vaak gevoelige bedrijfsinformatie over tafel gaat bij deze afspraken, is de beste vorm voor deze entiteit een stichting ('Stichting Continuïteit'). De school richt deze op en zorgt voor een onafhankelijk bestuur. De stichting sluit vervolgens een (raam)overeenkomst met de clouddienstverlener over de manier waarop de continuïteit geregeld moet worden. De inhoud van deze overeenkomst is afhankelijk van de dienst, van waar het eigendom ligt van de verschillende onderdelen en waartoe de dienstverlener bereid is. De klant kan na faillissement via een zogeheten derdenbeding aanspraak maken op de voortgezette dienstverlening. Met een derdenbeding krijgt een derde (de klant) bepaalde rechten, hoewel hij formeel geen partij is bij het contract (dat zijn immers alleen school en stichting). Een andere optie is een driepartijenovereenkomst, maar deze is minder geschikt voor een dienstverlener met meerdere afnemers.

In dat geval moet alles namelijk steeds door de drie partijen worden ondertekend. Een derdenbeding hoeft alleen aanvaard te worden door de afnemer van de dienst. Elke afnemer kan dit los van de ander doen; aparte handtekeningen van de dienstverlener of de stichting zijn niet nodig.

Welke contracten heeft de school nodig bij een clouddienstverlener?

Een school heeft in het algemeen drie contracten nodig: een gebruiksovereenkomst, een service level agreement (SLA) en een bewerkersovereenkomst. Vaak wordt daarbij gedacht dat deze contracten moeten worden ondertekend. Dat is niet juist: juridisch maakt het niet uit of de school een vinkje zet bij een onlineregistratie, een e-mail stuurt met 'ja graag', of een stuk papier ondertekent en retourneert. Al deze handelingen leveren juridisch gezien een overeenkomst op, waar de organisatie aan vast zit.

Het gebruikscontract met de clouddienstverlener vermeldt de rechten en plichten van de klant. Dit gebruikscontract wordt ook wel 'gebruiksovereenkomst' genoemd, of 'EULA' (End User License Agreement, oftewel: eindgebruikersovereenkomst).

De belangrijkste rechten en plichten in zo'n gebruiksovereenkomst zijn:

- *Duur en verlenging*: hoe lang zit de instelling eraan vast en mag haar dienstverlener zomaar het contract beëindigen?
- *Opzeggingsregeling*: hoe annuleert de instelling de dienst?
- *Prijzen en betaling*: wat kost het en hoe worden die prijzen aangepast?
- *Aansprakelijkheid*: als de dienst niet werkt en de instelling ondervindt schade, wat kan zij dan verhalen op de leverancier?
- *Toegang tot data*: stel, de instelling wil met een andere dienstverlener verder of zelf in Excel iets doen met de data in de cloud. Kan dat dan en hoe makkelijk is het om een kopie van de data te krijgen?
- *Beveiliging*: hoe goed heeft de dienstverlener het systeem beveiligd?

Zo!

Voor zekerheid over de kwaliteit en beschikbaarheid van de dienst is een SLA nodig. Daarin legt de dienstverlener zich vast op bepaalde kwaliteitsniveaus. Dat gaat dus verder dan in gewone contracten, waar vaak niet meer staat dan: ‘Wij doen ons best de dienst 24/7 in de lucht te houden.’ Een SLA kan de levering van diensten soms tot in detail specificeren (‘maximale responstijd: 0,5 seconde’) en de omgang met storingen (‘binnen 10 minuten een ontvangstbevestiging, binnen 30 minuten een statusrapport’).

Slaat de instelling persoonsgegevens op in de cloud, dan is een bewerkersovereenkomst wettelijk verplicht. Deze overeenkomst legt vast:

- dat de persoonsgegevens eigendom van de school blijven;
- voor welke doelen deze bij de clouddienst worden verwerkt en met welke middelen;
- met welke middelen de school de gegevens gaat verwerken; aan wie de dienstverlener de gegevens mag afstaan;
- welke beveiligingsmaatregelen hij heeft genomen (of gaat nemen) om de opgeslagen gegevens te beveiligen;
- hoe aan de controle- en correctierechten van de betrokken personen wordt voldaan;
- wie aansprakelijk is bij datalekken.

Het is verstandig als de instelling de leverancier al bij de aanbesteding of offerteaanvraag vraagt om deze contracten aan te bieden.

Is de school aansprakelijk bij datalekken bij de clouddienstverlener?

Belanden er persoonsgegevens (zoals adressen of medische dossiers) van medewerkers of studenten op straat, dan kunnen de getroffen personen de school aanspreken om de geleden schade te vergoeden. De school moet op grond van de wet immers ‘adequate maatregelen’ nemen om te waarborgen dat de persoonsgegevens voldoende beveiligd zijn. Het is mogelijk dat de oorzaak van het datalek feitelijk bij de clouddienstverlener van de school lag. De wet bepaalt dat de bewerker aansprakelijk is voor de schade, voor

zover ontstaan door zijn schuld. Deze aansprakelijkheid mag niet in de gebruiksovereenkomst worden uitgesloten. De instelling kan de geleden schade door datalekken dus verhalen op de dienstverlener die zij inschakelt.

Hoe?

2. Hoe organiseert de school de uitwisseling van persoonsgegevens?

Met wie mag de instelling de gegevens over haar studenten delen?

Welke regels gelden er voor het verzamelen van gegevens van en over studenten?

Moet de school studenten en medewerkers inzage geven in hun gegevens?

Hoe lang mag de school gegevens opslaan van oud-studenten?

Mag de school informatie uitwisselen met politie/justitie?

Moet de onderwijs-overeenkomst met de hand getekend worden?

Zo!

Het onderwijs maakt gebruik van persoonsgegevens en leerresultaten van studenten. Deze data worden gebruikt voor administratieve doeleinden, maar ook steeds vaker om lessen en leermateriaal vorm te geven. Daarmee kan de student onderwijs krijgen dat op zijn persoon is toegesneden. Dit toenemend gebruik van gegevens van en over studenten, roept vragen op over de juridische kaders van het gebruik van die data.

Welke regels gelden er voor het verzamelen van gegevens van en over studenten?

Het verzamelen van gegevens begint al op het moment dat een student zich aanmeldt bij een mbo-school. Studenten kunnen zich tegenwoordig volledig digitaal aanmelden, waarbij de aanmeldingsgegevens – met toestemming van de student – automatisch worden aangevuld met informatie die al bij DUO beschikbaar is.

Mbo-scholen verzamelen gegevens die zijn te herleiden tot bestaande, dus niet-fictieve personen. Er is sprake van persoonsgegevens. Vanaf het moment van aanmelding is de Wet bescherming persoonsgegevens (Wbp) dus van toepassing.

Bij het werken met persoonsgegevens gelden vijf belangrijke regels:

- 1 Persoonsgegevens mogen worden verzameld voor een bepaald omschreven **doel** (namelijk het geven van onderwijs).
- 2 De instelling bewerkt de gegevens op één van de vier grondslagen uit de wet. Voor het onderwijs zijn de volgende **grondslagen** relevant:
 - De student moet toestemming geven.
 - Er wordt een overeenkomst uitgevoerd (namelijk de onderwijsovereenkomst: afspraak tot het volgen en geven van onderwijs).
 - De school heeft een gerechtvaardigd belang dat zwaarder weegt dan de privacy van de student (bijvoorbeeld het regelen van cameratoezicht of het leveren van gegevens aan

een uitgever nog voordat het onderwijs begonnen is, zodat het leermateriaal op tijd klaar staat).

- De school voldoet aan een wettelijke plicht (leveren gegevens aan DUO voor bekostiging).
- 3 Het verzamelen van persoonsgegevens moet **in overeenstemming** zijn met het doel (bijvoorbeeld: de instelling geeft de studentgegevens niet aan een uitgeverij om studenten reclame toe te sturen).
 - 4 Het onderwijs verzamelt niet meer gegevens dan nodig zijn om het doel te bereiken. Dit criterium heet **proportionaliteit**. Bijvoorbeeld: registratie van etniciteit van studenten is niet relevant om goed onderwijs te kunnen geven.
 - 5 De betrokken student heeft **recht op informatie** over de gegevensverzameling, net zoals hij recht heeft op inzage van zijn gegevens, verzet tegen registratie en correctie van zijn gegevens.

Het verzamelen van persoonsgegevens is op de meeste mbo-scholen goed geregeld. Volgens de wet moet een school die persoonsgegevens verzamelt haar studenten of docenten daarover vooraf goed informeren. Dat gebeurt meestal via de website of schoolgids. De onderwijsovereenkomst regelt de toestemming voor het registreren van de gegevens. De meeste scholen informeren hun studenten in schoolgidsen en op hun website over privacy en maken gebruik van een privacyreglement of gedragsregels.

Moet de school studenten en medewerkers inzage geven in hun gegevens?

Het geven van inzage in de gegevens is voor de meeste onderwijsinstellingen geen probleem: de student heeft meestal via het schoolportaal of de elektronische leeromgeving al online toegang tot zijn persoonsgegevens, leerresultaten en voortgang; hiermee voldoet de school aan de wet. Een docent kan eenvoudig langslopen bij de personeelsadministratie om zijn eigen dossier in te zien. Voor de wet is belangrijk dat inzage mogelijk is, het gaat niet perse om de manier waarop inzage wordt gegeven.

Zo!

Als de geregistreerde gegevens feitelijk niet kloppen, dan heeft de student of docent recht op correctie of verwijdering van zijn gegevens. Als blijkt dat de gegevens ten onrechte zijn opgenomen of worden gebruikt voor een doel dat niet was afgesproken, dan heeft de student of docent recht op verwijdering van deze gegevens.

Tot slot hebben betrokkenen het recht zich te verzetten tegen het verzamelen van (een deel van) de persoonsgegevens, als sprake is van bijzondere persoonlijke omstandigheden. Denk aan het geheimhouden van een adres bij uit huis geplaatste jongeren of aan een geheim telefoonnummer. Het instellen van verzet kan wél nadelige effecten hebben, bijvoorbeeld dat de student niet goed begeleid kan worden bij het leerproces.

Wat betekent het verzamelen van persoonsgegevens in het kader van gepersonaliseerd leren?

Niet alleen in het onderwijs, ook daarbuiten worden steeds vaker grote hoeveelheden ongestructureerde gegevens verzameld, om daaruit patronen en ontwikkelingen te destilleren. Studenten laten immers een digitale afdruk ('footprint') achter. Hun klikgedrag als websitebezoekers, hun tweets en hun transacties met een studentenpas leveren een interessante gegevensverzameling op, ook wel 'big data' genoemd. Het risico bestaat dat de geanalyseerde gegevens worden gebruikt voor bijvoorbeeld 'behavioral targeting'. Of dat ze het maken van keuzes van gebruikers vooraf gaan bepalen (of zelfs dicteren). Het is belangrijk om bij te houden welke gegevens worden verzameld en wat er met de resultaten gebeurt.

Iedere student ontvangt en verwerkt informatie op zijn eigen manier. Het klassikaal lesgeven sluit niet altijd even goed aan op de leer- en begeleidingsbehoefte van de individuele student. Bij gepersonaliseerd leren ('onderwijs op maat') sluiten de lessen, toetsen en/of leermateriaal wel aan bij zijn persoonlijke talenten en leerstijlen, of bij de door hem/haar behaalde vorderingen. Dit worden adaptieve leersystemen genoemd.

Door vorderingen van verschillende studenten van verschillende klassen en leerjaren te combineren, kunnen conclusies getrokken worden over de effectiviteit van lesgeven, de lesmethode of het gezamenlijke leerproces. Wie die gemeenschappelijke data analyseert kan zelfs gedrag van studenten voorspellen. Misschien is zelfs correctie mogelijk, nog voordat de student zijn opdracht heeft afgemaakt. Dit kan studenten en docenten helpen, maar uitgevers kunnen ook met deze informatie hun producten verbeteren. Om dit te bereiken zijn dus diverse soorten gegevens nodig.

Wat mag er dan wel en niet bij gepersonaliseerd leren?

Het verzamelen van gegevens mag niet het doel op zich zijn. Het gaat bij deze dataverzameling immers om de didactisch en pedagogisch toegevoegde waarde van die gegevens. Daardoor kunnen deze data een goede ondersteuning zijn bij het begeleiden van studenten. De geanalyseerde data kunnen een grote economische waarde vertegenwoordigen voor bijvoorbeeld uitgevers van adaptief leermateriaal. Het is daarom belangrijk voor de mbo-school en voor de student, om te weten wat er aan gegevens wordt verzameld en wat er met die data gebeurt.

Binnen welke kaders kan de mbo-school deze data verzamelen? Zoals vaker bij nieuwe technologieën het geval is, zijn ook de kaders van gebruik van data die gepersonaliseerd leren mogelijk maken niet direct helder. Als we deze vorm van dataverzameling naast de regels voor verwerking van persoonsgegevens leggen, dan resulteert dat in de volgende stappen:

- Data van gepersonaliseerd leren mogen worden verzameld en gebruikt in het kader van het leerproces van de student om deze op de juiste, effectieve en efficiënte wijze te (laten) begeleiden.
- De student geeft uitdrukkelijke toestemming voor het verzamelen van zijn gegevens via (een inlogvenster in) het leermateriaal, of de toestemming is geregeld in (of wordt afgeleid uit) de onderwijsovereenkomst.
- De data voor gepersonaliseerd leren worden verzameld ten behoeve van dat doel, dus het leren en de studievoortgang van de student. Persoonsgegevens die met dat doel worden

Zo!

“Data zijn maar een schaduw van de realiteit”

(Kenneth Cukier, Data Editor bij de Economist, The Next Web Conference 2013)

verzameld, mogen dus niet zomaar door een uitgever worden gebruikt om het leer materiaal te verbeteren.

- Proportionaliteit: zijn (al) deze data echt nodig om het leren van de student mogelijk te maken? Is gepersonaliseerd leren in alle gevallen noodzakelijk? Zijn alle verzamelde en opgeslagen gegevens wel van belang? Of volstaat hiervoor slechts een selectie (anonieme?) gegevens?
- De student moet gewezen worden op de gegevensverzameling en (gevolgen van) gepersonaliseerd leren.

De conclusie is dat gegevensverzameling in het kader van gepersonaliseerd leren – mits correct toegepast – past binnen de kaders van de wet. Wel moet de mbo-school opletten wat er met de verzamelde gegevens wordt gedaan. Wil het onderwijs gebruik blijven maken van de groeiende dataverzameling, dan is het zaak dat dit samen blijft gaan met transparantie en controle door school én student.

Met wie mag de instelling de gegevens over haar studenten delen?

Wil een mbo-school gegevens delen met andere organisaties? Dan moet het verstrekken van persoonsgegevens overeenkomen met het doel waarvoor die gegevens zijn verzameld. Zo ligt het meer voor de hand om studentgegevens te verstrekken aan een uitgever dan aan een supermarkt. Houd ook bij uitwisseling van persoonsgegevens met derden rekening met de regels voor gegevensverzameling:

- Wat is het doel van de uitwisseling van de gegevens?
- Is er een grondslag voor uitwisseling?
- Past de uitwisseling bij het doel?
- Is de uitwisseling van (al) deze gegevens echt noodzakelijk of kunnen er minder gegevens worden uitgewisseld?
- Moet de student nog worden geïnformeerd?

Dezelfde stappen moeten worden gevolgd voor de ontvangende organisatie. Als beide organisaties de basisregels voor gegevensverzameling correct naleven, is het delen van de gegevens geen bezwaar.

Bij het uitwisselen van gegevens met een andere organisatie, zoals een hulpverleningsinstantie, uitgever of stagebedrijf, blijft de mbo-school altijd (eind)verantwoordelijk voor de uitwisseling van die gegevens.

Hoe lang mag de school gegevens opslaan van oud-studenten?

Volgens een richtlijn van het College Bescherming Persoonsgegevens mag de school studentgegevens tot 2 jaar na vertrek van de student bewaren. Voor bepaalde gegevens zoals resultaten, werkstukken of examens gelden aparte, wettelijk geregelde termijnen. Examenproducten moeten bijvoorbeeld minimaal 6 maanden bewaard blijven, terwijl de Inspectie van het Onderwijs adviseert om een kopie van het diploma gedurende 25 jaar te bewaren.

Een school mag naam, adres en woonplaatsgegevens bewaren voor het organiseren van reünies, of om de oud-studenten te informeren over het wel en wee van hun voormalige onderwijsinstelling. Voor dat doel is het natuurlijk niet nodig om bijvoorbeeld alle behaalde leerresultaten en vorderingen te bewaren.

Mag de school informatie uitwisselen met politie/justitie?

De mbo-school mag de verzamelde persoonsgegevens niet ‘zomaar’ delen met andere organisaties delen (zie hiervoor). Het verzamelen van data over de studenten vindt plaats in het kader van het onderwijs. Het delen van informatie met politie en justitie was natuurlijk niet het doel van het registreren van de persoonsgegevens. Daar is ook vooraf geen toestemming voor gegeven. Welke informatie mag/moet een school uitwisselen met politie en justitie? Dat hangt ervan af: wordt de school gevraagd om vrijwillig informatie te verstrekken of wordt de school daartoe verplicht?

Politie en justitie kunnen een school altijd vragen om informatie vrijwillig te geven, maar de mbo-school is daar niet toe verplicht. De onderwijsinstelling moet daarbij een eigen afweging maken of

Zo!

het verstrekken van de gegevens wel in overeenstemming is met het doel waarvoor de gegevens zijn gekregen. Daarbij weegt het privacybelang van de student zeker mee. Het advies is dan ook om terughoudend te zijn met het vrijwillig verstrekken van persoonsgegevens. Als een mbo-school vrijwillig informatie aan de politie verstrekt, dan moet de school de student daarover informeren.

De instelling kan pas verplicht worden gegevens te delen als politie of justitie de informatie opvragen in het kader van de strafrechtelijke opsporing of om een misdrijf te voorkomen.

Daarbij moet het wel gaan om concrete en relevante gegevens: het ligt niet voor de hand dat men de behaalde cijfers van een verdachte student nodig heeft om een inbraak op te lossen. Meestal vraagt de (hulp)officier van justitie gegevens op bij een onderwijsinstelling, maar het is ook mogelijk dat een onderzoeksrechter (rechter-commissaris) erom vraagt. In juridische termen worden dan gegevens 'gevorderd'. Deze vordering moet op de wet zijn gebaseerd. Zo'n vordering staat vaak op papier, of wordt telefonisch, per post of via e-mail toegezonden. De mbo-school kan de politie vragen waarop het verzoek tot gegevensverstrekking is gebaseerd en of de instelling verplicht is mee te werken.

Overdracht van het schooldossier tussen vo en mbo, mag dat?

Om de uitwisseling van studentgegevens tussen scholen aan de hand van het Burgerservicenummer een wettelijke grondslag te geven, is er in 2012 een speciale wetwijziging doorgevoerd. Deze wetwijziging gaat over uitwisseling van leer- en begeleidingsgegevens. Het belangrijkste punt is dat de 'oude' (aanleverende) scholen altijd voorafgaand aan de uitwisseling moeten bedenken en afwegen welke specifieke gegevens van iedere student daadwerkelijk nodig zijn voor het leren en begeleiden van die student op de nieuwe school. Voldoen de gegevens niet aan dit criterium, dan mogen scholen die gegevens volgens de minister van OCW niet uitwisselen – hoe handig het doorgeven van die

informatie soms ook lijkt. Het blind 'copy-pasten' van het gehele leerlingdossier is volgens het Besluit uit 2012 niet toegestaan.

De gewijzigde wetgeving biedt ruimte voor verschillende vormen van elektronische uitwisseling van gegevens tussen scholen. Een van de letterlijk in de wet genoemde mogelijkheden is de Overstapservice Onderwijs (voorheen bekend als Elektronisch Leerdossier of ELD), beheerd door Schoolinfo. Op termijn zal het beveiligd uitwisselen van schooldossiers tussen vo- en mbo-scholen via dat kanaal mogelijk zijn.

Het is dus niet mogelijk om als mbo-school het gehele schooldossier op te eisen. De verzendende school bepaalt wat de mbo-school mag ontvangen. Wel blijft het altijd mogelijk om mondeling te overleggen met de 'oude' school over de betreffende student. Het zelfde uitgangspunt geldt ook als bijvoorbeeld een hbo-instelling een mbo-school vraagt om overdracht van het leerlingdossier.

De Inspectie van het Onderwijs houdt toezicht op de juiste wijze van gegevensuitwisseling en naleving van de wettelijke bepalingen.

Moet de onderwijsovereenkomst met de hand getekend worden?

De Wet educatie en beroepsonderwijs schrijft voor dat de onderwijsovereenkomst een schriftelijk stuk is. Uit de in de wet vastgelegde Europese e-commercerichtlijn volgt, dat een elektronisch document ook gezien kan worden als contract indien:

- het elektronische document raadpleegbaar is door partijen;
- de authenticiteit daarvan is gewaarborgd;
- de identiteit van de partijen met voldoende zekerheid kan worden vastgesteld;
- het moment van ondertekening kan worden vastgesteld.

Een pdf-versie voldoet vaak aan deze eisen.

Een schriftelijke overeenkomst moet worden ondertekend. Het Burgerlijk Wetboek geeft tegenwoordig de mogelijkheid om (in plaats van een handtekening met de hand) een digitale

Zo!

“Een evenwichtige balans tussen ondersteunende technologie en een efficiënt en effectief leerproces vraagt een goede discussie over de grenzen van data, maar ook de noodzakelijke productiviteitsverbetering in het onderwijs”

(Michael van Wetering, manager innovatie Kennisnet)

handtekening te plaatsen. Voorwaarde is dat voldoende kan worden gecontroleerd of de handtekening afkomstig is van de juiste persoon.

Bij digitale handtekeningen bestaat er een aantal varianten: een gewone elektronische handtekening (bijvoorbeeld een gescande handtekening) en een geavanceerde unieke elektronische handtekening (die het mogelijk maakt de ondertekenaar te identificeren). Die laatste variant wordt meestal ‘digitale handtekening’ genoemd. Als er dan ook nog een bepaald type (veilig) certificaat wordt gebruikt, is er sprake van een gekwalificeerde elektronische handtekening. Er zijn verschillende niveaus van betrouwbaarheid voor dit type handtekeningen. Des te betrouwbaarder de gegevens zijn, des te strenger zijn de eisen die aan de handtekening en het certificaat worden gesteld.

Binnen het samenwerkingsverband van de zes onderwijsraden (Samenwerkingsplatform Informatie Onderwijs) is gesproken over digitale ondertekening. Het platform heeft (na overleg met het ministerie van OCW) geconcludeerd dat de onderwijsovereenkomst probleemloos geheel digitaal ondertekend kan worden, mits voldoende vaststaat wie de ondertekenaars zijn én als het document niet achteraf gewijzigd kan worden. Het gebruik van een gekwalificeerde elektronische handtekening ligt dan voor de hand.

Wat heeft de mbo-school met cookies te maken?

De vraag hoe mbo-school moeten omgaan met vragen over cookies, is een aan privacy gerelateerde vraag.

Sinds juni 2012 geldt in Nederland een strenge cookiewet. Het plaatsen van cookies is alleen nog toegestaan met toestemming van de websitebezoeker, behalve bij enkele strikt functionele cookies die geen enkele privacy-implicatie hebben. Dit brengt veel problemen met zich mee voor websitebeheerders. Zo is het gebruik van Google Analytics nauwelijks nog mogelijk, omdat ook de daarbij gebruikte cookies toestemming vereisen.

Er is veel discussie of deze wet niet te streng is. Hoewel de wet bedoeld is om de privacy te beschermen, heeft deze in de praktijk het gevolg dat iedereen wordt lastiggevallen met pop-ups die om toestemming vragen voor het plaatsen van cookies.

Helaas is er geen uitzicht op een snelle wetwijziging. De minister van Economische Zaken heeft toegezegd dat hij de cookiewet wil vereenvoudigen en heeft daartoe op 20 mei 2013 een voorstel gedaan de wet uit te breiden met een aantal uitzonderingen. De minister verwacht daarbij een vermindering van het aantal gevallen waarin de gebruiker bij het plaatsen en lezen van cookies moet worden geïnformeerd en toestemming moet geven. Omdat deze wet uit Europese regelgeving voortkomt is de ruimte om te manoeuvreren hier uitermate klein.

Tegelijkertijd blijkt deze wet lastig te handhaven. Veel bedrijven zijn ondertussen van de bekende pop-up overgestapt naar een mededeling: “Wij gebruiken cookies, lees meer in onze cookieverklaring, door de site te gebruiken gaat u hiermee akkoord.” Volgens de toezichthouder is dit waarschijnlijk niet genoeg om aan de wet te voldoen maar nu zó veel partijen al op deze manier werken, lijkt het erop dat dit de standaardsituatie gaat worden. Mbo-scholen zouden in ieder geval voor een duidelijke toelichting (cookieverklaring) moeten zorgen. Welke cookies worden er geplaatst en met welk doel, welke privacy-gevoelige gegevens worden daarbij verzameld en wat doet de school daarmee?

De vraag kan ook omgekeerd worden: hoe gaat de mbo-school om met alle verzoeken om cookies te accepteren? Het is lastig om daarvoor een algemeen advies te geven. Belangrijk is om na te gaan of het accepteren van deze cookies nodig is in het kader van het geven of volgen van onderwijs, of dat de aanbieder van deze website de cookies voor andere doeleinden nodig heeft. Enige mate van terughoudendheid lijkt op zijn plaats.

Hoe?

3. Hoe zit het met sociale media en recht?

Van wie is een LinkedIn-groep of Twitteraccount?

Mag de school foto's of teksten van anderen gebruiken op sociale media?

Kan de school negatieve uitlatingen van medewerkers op sociale media verbieden?

Wat kan de school doen tegen nepaccounts op sociale media?

Mag de school sollicitanten googelen?

Zo!

*“Veel kinderen die nu op-
groeien met Twitter en
Facebook halen hun schouders
op over privacy-issues.
Feit is dat het verzamelen en
uitbreiden van gegevens ons
mogelijkheden kan bieden
die tot veel voordeel kunnen
leiden”*

*Erwin Bomas
(Projectmanager Kennisnet)*

Sociale media hebben het internet getransformeerd van een passief naar een actief medium. Op Twitter, Facebook, weblogs, LinkedIn en andere sites en discussiefora kunnen mensen met hun vrienden delen wat ze belangrijk of leuk vinden, privé- en zakelijke relaties onderhouden en op de hoogte blijven van interessante zaken. Door het massale gebruik van sociale media lopen veel mensen tegen juridische vragen aan.

Mag de school foto's of teksten van anderen gebruiken op sociale media?

Foto's zijn, net als teksten, video's en dergelijke, beschermd door het auteursrecht. Dit houdt in dat deze niet mogen worden gekopieerd of gepubliceerd zonder toestemming van de maker. Dit verbod geldt voor alle media, dus ook voor sociale media zoals Facebook of Twitter.

Een belangrijke uitzondering maakt de wet als de foto of film zelf nieuws is. Wie verslag doet van de World Press Photoverkiezing, mag de winnende foto tonen. De school mag ook foto's en ander beeld citeren bij een bespreking van dat beeld. Zo is het toegestaan om de cover van een schoolboek of documentaire te laten zien bij een bespreking van dat boek of die film. En kondigt de school een televisieprogramma aan of wil men daarop reageren, dan is vertoning van een screenshot of fragment van dat programma toegestaan. De school moet er wel op letten dat het fragment niet langer wordt dan nodig en dat er een duidelijke inhoudelijke bijdrage achteraan komt. Een foto of beeldfragment gebruiken om een publicatie te versieren of op te leuken (bijvoorbeeld als avatar), is géén citeren en valt dus gewoon onder het auteursrecht.

Linken naar een bron is op sociale media vaak net zo makkelijk als het origineel kopiëren. Auteursrechtelijk gezien is het laatste problematisch, het eerste niet. Het advies is dus om waar mogelijk te linken in plaats van te kopiëren. Een 'thumbnail' of verkleind screenshot en de titel van het origineel kunnen de link verrijken. Sommige uitgaven of websites geven zelf toestemming voor bepaald

gebruik. Ze geven bijvoorbeeld aan dat een artikel kopiëren voor onderwijsdoeleinden is toegestaan. Als de instelling voldoet aan de gestelde voorwaarden, dan mogen dergelijke bronnen natuurlijk worden gebruikt. Zo biedt de dienst Teleblik toegang tot producties van de publieke omroepen, met als voorwaarde dat die uitsluitend voor onderwijsdoeleinden gebruikt worden. Als randvoorwaarde geldt daarbij onder meer dat men deze producties niet mag kopiëren naar eigen sites. De school mag dus geen werken uit Teleblik op sociale media plaatsen, maar wél linken naar het origineel op de site van Teleblik zelf.

Een parafraze (weergave in eigen woorden) van de tekst is ook toegestaan, mits duidelijk aangegeven wat precies is overgenomen. Bovendien moet de eigen bijdrage duidelijk gescheiden zijn van het overgenomen fragment van het origineel.

Veel online publicaties over auteursrechten verwijzen naar 'fair use', op grond waarvan allerlei hergebruik legaal zou zijn. Fair use bestaat niet in Nederland. Dat is een begrip uit het Amerikaanse auteursrecht.

Mag de school foto's van studenten of medewerkers op sociale media publiceren?

Bij foto's waar mensen op staan, moet de school rekening houden met het portretrecht. De wet bepaalt dat een portretfoto niet gepubliceerd mag worden als de geportretteerde daar een redelijk belang tegen heeft. Schending van iemands privacy is zo'n redelijk belang. Bekende Nederlanders kunnen ook een commercieel belang aanvoeren. Het portretrecht is niet absoluut. De school moet een afweging maken tussen het privacybelang en het belang om de foto te publiceren. Een foto van een leerling die een prijs krijgt, heeft nieuwswaarde en de privacy van die leerling zal niet heel groot zijn op dat moment. Zo'n foto mag de school dus publiceren. Diezelfde leerling tegen het eind van het examenfeest fotograferen, heeft heel wat minder nieuwswaarde en is een stuk privacygevoeliger. Die foto zou dan niet zomaar online mogen. Ook waar en hoe de school publiceert, weegt hierbij mee.

Zo!

Is de foto alleen zichtbaar op een besloten Facebookgroep van de klas, of op de site van de school zichtbaar voor de hele wereld? Staat de naam van de persoon erbij, hoe oud was hij en hoe openbaar was de locatie?

Fotograferen of filmen in de klas en de foto's of filmpjes publiceren: kan de school dat reguleren?

Op scholen is het niet uitzonderlijk dat er in de klas wordt gefotografeerd of gefilmd. Zulke beelden kunnen schadelijk zijn voor de personen die daarop te zien zijn. In die gevallen gaat het dan vaak om foto's van leerlingen die een docent op een gênant moment hebben gefilmd, of een docent die een foto van een slapende leerling op Facebook plaatst. De gefotografeerde personen kunnen daar op grond van het portretrecht (zie boven) tegen optreden, maar de gang naar de rechter is niet altijd betaalbaar of snel genoeg. Als organisatie is de instelling sneller in staat om op te treden. Zij kan de degene die het materiaal online heeft geplaatst op gesprek laten komen en verlangen dat deze de foto of het filmpje weghaalt. Daarvoor is de rechter niet nodig. Wél is vereist, dat dit geregeld is in de onderwijsovereenkomst of een daaraan gerelateerd deelnemersstatuut, reglement of protocol.

Vanwege het nieuwe karakter van sociale media geniet het de voorkeur om een speciaal reglement (internetprotocol) over sociale media te maken. In dit reglement legt de school vast wat leerlingen wel en niet mogen, welk gedrag onacceptabel is en hoe om te gaan met overtredingen. Zo kan de school bepalen dat men bijvoorbeeld op Twitter niet namens de instelling mag spreken, of dat er onder leiding geen gebruik van sociale media mag worden gemaakt.

De school moet dit reglement baseren op de onderwijsovereenkomst. Formeel is de invoering van een reglement namelijk een wijziging van die overeenkomst. En een overeenkomst mag alleen worden gewijzigd, als in die overeenkomst staat dat dat mag. De aanpak waarbij men 'ineens' een schermplaatje met een reglement voor de neus krijgt en op akkoord moet klikken, wordt vaak gehanteerd maar is zinloos. Mensen tussentijds 'dwingen' akkoord te gaan met het

reglement voor sociale media, is juridisch niet bindend.

Kan de school negatieve uitlatingen van leerlingen op sociale media verbieden?

Sommige scholen overwegen in hun onderwijsovereenkomst of reglement voor sociale media op te nemen, dat het verboden is om negatief te praten over de instelling. Dat doen ze om negatieve publiciteit te voorkomen. Een dergelijk verbod is érg moeilijk en houdt waarschijnlijk geen stand bij de rechter. Ook studenten hebben recht op vrijheid van meningsuiting, ook als hun mening negatief is en ook als deze over hun school gaat. Het is bovendien juridisch zeer dubieus als door de overheid gefinancierde instellingen de vrijheid van meningsuiting beperken.

In Nederland heeft iedereen het recht zijn mening te uiten. Dat recht gaat ver. Zo vindt het Europees Hof voor de Rechten van de Mens dat die vrijheid van meningsuiting er óók is om schokkende, kwetsende of verontrustende ideeën en denkbeelden te verspreiden. Maar dat recht is niet onbeperkt. Bij uitingen die nodeloos kwetsend of anderszins schadelijk zijn, kan de rechter de vrijheid van meningsuiting begrenzen. De Nederlandse strafwetgeving trekt die grenzen met name bij belediging, smaad en laster, maar ook bij discriminatie of de aanzet tot haat of geweld. Ook kan de rechter een grens trekken op grond van bijvoorbeeld de privacy of een contractuele geheimhoudingsplicht. Ook het adagium 'hoge bomen vangen veel wind' speelt mee. Hoe prominenter iemand is, hoe lastiger het voor deze persoon wordt om kritiek aan te pakken met een beroep op smaad. Bij een onderwijsinstelling zou kritiek op de rector of het schoolbestuur bijvoorbeeld eerder juridisch geoorloofd zijn dan kritiek op een individuele docent.

Natuurlijk hoeft de school niet alles te tolereren wat studenten online doen. Wanneer anderen er schade van ondervinden, mag de school wel degelijk een verbod instellen. Dat verbod moet echter een afweging zijn tussen de vrijheid van (negatieve, prikkelende, tendentieuze) meningsuiting én de plicht anderen niet te schaden.

Zo!

Los van het juridische aspect is er nog een praktisch punt. Zodra andere mensen doorkrijgen dat de instelling negatieve uitlatingen van leerlingen op sociale media verbiedt, wordt die houding als krampachtig en angstig ervaren. Daar heeft het internet weinig medelijden mee. Dat ondervond de Avans Hogeschool in juni 2013². Toen zij een protocol voor sociale media invoerde met daarin een ogenschijnlijk verbod op negatieve uitingen, lokte dat een storm aan kritiek uit op sociale media en de nodige publicaties in kranten en tijdschriften.

Kan de school negatieve uitlatingen van medewerkers op sociale media verbieden?

Voor de school zijn de mogelijkheden om regels te stellen voor werknemers eenvoudiger. Een werkgever is bevoegd eenzijdig regels in te voeren over hoe het werk moet worden uitgevoerd en over hoe de goede orde op de werkvloer wordt bewaakt. Deze regels hoeft de werknemer niet te accorderen; een werkinstructie is hij is simpelweg verplicht een werkinstructie op te volgen.

Wel moet de instructie redelijk zijn én betrekking hebben op het werk. Een organisatie kan bijvoorbeeld verlangen dat men om 8:00 uur aanwezig is, men kan thuiswerken verbieden of regels stellen aan privé mailen op het werk. Maar de redelijkheid vereist dat er altijd enige rek in die regels zit. Zo is het compleet verbieden dat ook maar één privémail wordt verstuurd, niet haalbaar.

Specifiek voor sociale media geldt, dat de school regels kan stellen zoals het vermelden van 'op persoonlijke titel' bij berichten, of een verbod voor docenten om leerlingen te 'bevrienden' vanuit de het eigen Facebookaccounts vrienden te worden met studenten van docenten. Deze regels komen het werk ten goede. Een werknemer categorisch verbieden op Twitter actief te zijn, is nauwelijks verdedigbaar.

Van wie is een LinkedIn-groep of Twitteraccount?

Een enthousiaste medewerker (of student) kan op sociale media als informele ambassadeur fungeren voor de instelling. Menig docent zet uit passie voor zijn werk een groep op waar hij vragen

beantwoordt, casussen analyseert of huiswerk bespreekt. Discussie met vakgenoten en leerlingenstudenten, van binnen en buiten de instelling, kunnen kan zo'n groep tot een zeer waardevolle informatiebron maken. Dat straalt ook op de school af.

Wat nu echter als de docent besluit te gaan werken bij een andere organisatie? Mag hij dan doorgaan met die groep, of moet hij de inloggegevens daarvan afstaan aan zijn opvolger? Hier heeft het recht nog geen antwoord op. Als de groep werk-gerelateerd is, is het verdedigbaar dat de werkgever eigenaar is. Net zoals de onderwijsinstelling eigenaar is van lessen, proefwerkvragen en andere teksten die de docent voor zijn lessen maakt. Tegelijkertijd is de link met het werk losser dan bij deze lesmaterialen, zodat de docent (en de groepsgenoten) de groep waarschijnlijk als persoonsgebonden zullen zien. Dit maakt de vraag niet eenvoudig. Om problemen zo veel mogelijk te voorkomen, is het het beste om vooraf afspraken te maken.

Wat kan de school doen tegen nepaccounts op sociale media?

Op sociale media kan iedereen zonder verificatie een account aanmaken onder welke naam dan ook. Natuurlijk wordt men geacht een eigen naam of fantasienaam te gebruiken, maar dat blijkt niet altijd te gebeuren. Nepaccounts, waarin wordt gesuggereerd dat men een ander is, zijn aan de orde van de dag. Nepaccounts kunnen gebruikt worden voor (flauwe) grappen, maar ook om serieuze reputatieschade te veroorzaken bij de organisatie van wie de naam misbruikt wordt misbruikt.

Met name binnen Twitter is het nepaccount een deel van de cultuur. Soms wordt zo'n nepaccount ingezet om een kritisch punt te maken of om aandacht te vragen voor een bepaalde kwestie, maar meestal gewoon voor de (vermeende) humor. De stijlvorm die daarbij wordt gehanteerd is die van imitatie, neigend naar absurdisme: benader de geparodieerde zo dicht mogelijk en doe uitspraken waarvan mensen zouden kunnen denken dat de 'echte' persoon ze gedaan zou hebben.

Zo!

Hoewel verwarring kan ontstaan over de vraag of een uiting echt is, is dat voor de geofende Twitteraar meestal wel duidelijk. Het profiel laat daar namelijk weinig twijfel over bestaan. Zo vermeldt het account van een bekende parodie op koning Willem Alexander in de omschrijving '(fictief)'. En een parodieaccount op de Nederlandse Spoorwegen vermeldt 'NS Miscommunicatie' met als extra omschrijving in de profieltekst: 'Stiekem niet echt, natuurlijk'. In die situaties moet het duidelijk zijn dat sprake is van nepaccounts.

Omdat nepaccounts deel zijn van de cultuur van Twitter en omdat de vrijheid van meningsuiting in de Verenigde Staten (waar Twitter gevestigd is) zeer zwaar weegt, heeft het bedrijf achter het netwerk gekozen voor een liberaal beleid op dit punt. Nepaccounts zijn toegestaan als uit het profiel duidelijk blijkt dat deze het nep zijn. Is die duidelijkheid er niet én is de naam gerelateerd aan de merknaam of handelsnaam van de organisatie, dan kan via een klacht bij Twitter het account worden gesloten of opgeëist.

Mag de school sollicitanten googelen?

Het lijkt zo eenvoudig: even de naam van een sollicitant intypen in Google of Facebook en zo een indruk van deze persoon krijgen. Maar juridisch is dit een heikel punt. Het raadplegen van een dergelijke bron telt als een 'verwerking van persoonsgegevens'. En het gebruiken van persoonlijke gegevens mag eigenlijk alleen met toestemming. Deze toestemming krijgen is lastig, maar niet ondoenlijk: een expliciete tekst in de personeelsadvertentie zou in principe genoeg moeten zijn.

Naast de vereiste toestemming kent de privacywet ook de 'eigen dringende noodzaak' als grond om zonder toestemming te handelen. De noodzaak van de school moet dan zwaarder wegen dan de privacy van de sollicitant. Dat vereist een belangenafweging, waarbij zal meespelen welke bronnen u raadpleegt. Openbare, zelf gepubliceerde bronnen zoals een homepage of openbare LinkedIn-pagina zijn daarmee wel te raadplegen. Moeilijker te verdedigen is

het om te gaan snuffelen op Facebook vanaf het privéaccount van de HR-medewerker.

Een aantal werkgevers maakt gebruik van de NVP sollicitatiecode van de Nederlandse Vereniging voor Personeelsmanagement. Volgens deze sollicitatiecode moet er vooraf toestemming worden gevraagd voordat iemand mag worden gegoogeld. Als best practice geldt daarbij dat de school de resultaten met de sollicitant moet bespreken. Al is het maar om persoonsverwisselingen en verkeerd geïnterpreteerde informatie te voorkomen.

In Europees verband wordt gewerkt aan strengere regels ter bescherming van de online -privacy. Onderdeel daarvan moet zijn het 'recht te worden vergeten', waarmee mensen zichzelf kunnen laten verwijderen uit oude databanken en online publicaties. Hoe zich dit verhoudt tot de persvrijheid en het belang van intacte archieven, moet nog blijken.

Hoe?

4. Hoe moet de school omgaan met educatieve content?

Wat is auteursrecht eigenlijk?

Valt de personeels- of leerlingenadministratie ook onder het auteursrecht?

Kan auteursrecht worden overgedragen?

Wat is open en gesloten leermateriaal?

Zit er auteursrecht op werkstukken van studenten?

Zo!

Het onderwijs maakt gebruik van uiteenlopende soorten leer materiaal, van folio tot onlinetoetsen. Dat gebruik roept vragen op over juridische kaders die daarbij spelen zoals over intellectueel eigendom. Ook de ontwikkeling dat docenten steeds vaker zelf educatieve content maken of samenstellen, roept nieuwe vragen op.

Wat is auteursrecht eigenlijk?

Een belangrijke basis voor het onderwijs in Nederland is het gebruik van diverse soorten leer materiaal. Op dat materiaal rusten rechten van intellectueel eigendom, zoals auteursrecht. Ook bij het maken van nieuw leer materiaal door uitgevers of docenten, speelt auteursrecht een belangrijke rol. Het auteursrecht geeft de kaders aan waarbinnen het leer materiaal gebruikt mag worden. Het is daarom belangrijk te weten wat die auteursrechten precies inhouden.

In Nederland is het auteursrecht geregeld in de Auteurswet. Deze wet is van toepassing op alle ‘werken van letterkunde, wetenschap of kunst’. Niet alleen schoolboeken, werkstukken, brochures of kunst, maar ook foto’s, voorstellingen, bouwkundige werken, computerprogramma’s en databanken behoren daartoe. In de rechtspraak is daarnaast een belangrijk criterium voor auteursrechtelijke bescherming ontwikkeld: het werk moet een ‘eigen oorspronkelijk karakter’ hebben en het moet een ‘persoonlijk stempel van de maker’ dragen. De maker moet dus enige creatieve inspanning hebben verricht.

Het auteursrecht ontstaat op het moment dat het werk gemaakt wordt. Het auteursrecht eindigt 70 jaar na het overlijden van de maker. Daarom rust er op klassieke muziek of antieke schilderijen geen auteursrecht.

Op gedachten kunnen geen auteursrechten rusten, op ideeën alleen als ze dus een ‘persoonlijk stempel van de maker’ dragen. Er worden geen eisen gesteld aan het ontstaan van dat auteursrecht: de maker van het werk wordt automatisch eigenaar van het auteursrecht. Het copyrightteken ©, zoals in Amerika gebruikt, is daarom niet noodzakelijk... maar het geeft wel duidelijkheid.

In hoeverre is dit relevant voor mbo-scholen?

Stel, een docent ontwikkelt digitaal leer materiaal. Is er sprake van een arbeidsverhouding, zoals in het geval van een docent op een mbo-school, dan wijst de wet de werkgever aan als maker. Daarbij gelden twee voorwaarden. Het maken van auteursrechtelijke werken (bijvoorbeeld leer materiaal) moet bij zijn taken horen en dit moet zijn vastgelegd. Daarnaast moeten de werken onder werktijd zijn vervaardigd. Een docent die leer materiaal ontwikkelt, doet dat doorgaans in opdracht van zijn werkgever en/of in diens tijd. De mbo-school is dus automatisch de auteursrechthebbende. Dat is geregeld in de verschillende onderwijs-cao’s, maar ook in de verschillende arbeidsovereenkomsten.

Is er een opdrachtnemer-opdrachtgeverrelatie, zoals bij het inschakelen van een tekstschrijversbureau voor het schrijven van het jaarverslag? Dan ligt het auteursrecht juist bij de makers. De overdracht van het auteursrecht van de tekstschrijver aan de onderwijsinstelling, moet dus nog worden geregeld (bijvoorbeeld in de overeenkomst met het schrijversbureau).

De maker wordt eigenaar van het auteursrecht. Met dat recht kunnen de werken openbaar worden gemaakt en vermenigvuldigd. Hierdoor wordt het exploiteren (bijvoorbeeld verkopen) van het werk (waarop auteursrecht rust) mogelijk. De maker kan bepalen hoe zijn werken beschikbaar komen: gratis, met een gebruiksrecht, via een licentie of tegen betaling. Daarmee hangt ook een ander recht samen: het recht om op te treden bij misbruik van het auteursrecht.

De auteurswet kent een belangrijke beperking op het overdragen van auteursrechten: de auteur (oorspronkelijk bedenker/maker) behoudt wel altijd zijn ‘persoonlijkheidsrechten’. Dit zijn rechten die persoonlijk zijn, rusten bij de maker zelf (dus niet bij de werkgever) en niet kunnen worden overgedragen. Een docent die leer materiaal maakt, wordt dus geen eigenaar van het auteursrecht op dat materiaal maar hij blijft wel het ‘persoonlijkheidsrecht’ houden: hij mag zich altijd verzetten tegen gebruik van zijn

Zo!

leermateriaal als dat 'verminkt' of 'aangetast' wordt, als zijn naam wordt weggelaten of als de naam van iemand anders wordt vermeld als maker.

Bij software rust auteursrecht op de software in al zijn verschijningsvormen (dus ook op de broncode). Op de grafische userinterface (het gebruikersscherm) rust alleen auteursrecht als het ontwerp origineel en creatief is, anders betreft het alleen maar een grafische weergave van de software.

Kan auteursrecht worden overgedragen?

Het is mogelijk voor de maker om het auteursrecht over te dragen aan een ander. De wet stelt daarbij de eis dat hier een onderhandse akte wordt gemaakt: een schriftelijk stuk dat is ondertekend. Het telefonisch overdragen van auteursrecht is wettelijk niet mogelijk, het moet dus bijvoorbeeld bij contract of brief geregeld worden. Hierbij is een concrete beschrijving vereist van de auteursrechten die worden overgedragen. Bij twijfel of discussie wordt de overdracht altijd erg beperkt geïnterpreteerd (in het voordeel van de maker).

Als docenten leermateriaal maken in opdracht van de mbo-school, onder werktijd, dan is de school eigenaar. Er is dan geen sprake van overdracht van auteursrecht (de school is altijd gezien als maker). Als een docent leermateriaal in zijn vrije tijd heeft gemaakt, al dan niet op eigen initiatief (bijvoorbeeld als hobby), dan kan het auteursrecht dat bij de docent ligt, dus wel worden overgedragen aan de school. Daar is dan een schriftelijk stuk voor nodig.

Valt de personeels- of leerlingenadministratie ook onder het auteursrecht?

Een personeels- of leerlingenadministratie is niets anders dan een grote database met een gebruikersvriendelijke voorkant. De database is een verzameling van meestal dezelfde soort gegevens

en informatie. De wet spreekt over 'een verzameling van werken, gegevens of andere zelfstandige elementen die systematisch of methodisch geordend en afzonderlijk met elektronische middelen of anderszins toegankelijk zijn en waarvan de verkrijging, de controle of de presentatie in kwalitatief of kwantitatief opzicht getuigt van een substantiële investering'. De gegevens zijn meestal uit een andere bron afkomstig (denk bijvoorbeeld aan een literatuurlijst of catalogus van een bibliotheek). De verzamelde gegevens zijn niet van de maker van de database, dus daarop kan de verzamelaar geen rechten laten gelden. Maar op de inrichting van de database, kan wel auteursrecht rusten. Het moet dan wel om een creatieve inspanning gaan: auteursrecht op een databank is pas aan de orde als de gekozen velden van de databankstructuur niet voor de hand liggend zijn. Een simpele database met naw-gegevens is niet auteursrechtelijk beschermd.

Dat wil overigens niet zeggen, dat databases niet beschermd zijn. Nederland kent ook een databankrechtelijke bescherming, de Databankenwet. Een belangrijke eis die deze wet stelt, is dat er sprake moet zijn van een substantiële investering in het verzamelen van de (bestaande) gegevens, controle of weergave daarvan. De investering moet gericht zijn op het aanleggen van de database. Degene die de investering heeft gedaan om de databank tot stand te brengen, is de producent (dus niet de bedenker). Deze producent kan zich gedurende vijftien jaar na de productie van de database verzetten tegen het opvragen of hergebruiken van een substantieel deel van de databank.

Een leerlingenadministratiepakket valt onder het auteursrecht dat de software (broncode) beschermt, mogelijk ook de grafische userinterface en een eventuele databankstructuur. Welke rechten heeft een mbo-school die (jarenlang) geïnvesteerd heeft in het verzamelen van de gegevens over leerlingen en hun resultaten in de leerlingenadministratie? De invoer van die gegevens is niet gericht geweest op het samenstellen van een database, maar op het ondersteunen van het leerproces: de database met personeels- of leerlinggegevens is doorgaans dus niet beschermd als databank.

Zo!

Mag je auteursrechtelijk beschermd materiaal zomaar gebruiken?

De wet geeft in een aantal gevallen gebruikers van auteursrechtelijk beschermde werken toch de mogelijkheid in te gaan tegen de exploitatierechten van de maker.

Denk daarbij aan het kopiëren van gedeeltes uit een boek. Voor het onderwijs wordt gebruik gemaakt van de wettelijk geregelde onderwijsexceptie: tegen betaling mag er – ook zonder toestemming van de maker - gebruik worden gemaakt van het materiaal in het kader van het niet-commerciële onderwijs.

De verschillende gebruiksmogelijkheden zijn terug te voeren op de tabel op de volgende pagina.

Zo!

Gebruik	Toestemming vereist	Vermelding bron	Vergoeding
Gebruik tv/video als ondersteuning onderwijs	Nee	N.v.t.	€ 0,292 (excl. btw) per deelnemer per jaar via Videma
Gebruik tv/video buiten de les (bijv. schoolkantine)	Ja		
Muziek als ondersteuning onderwijs	Nee	Nee	Via licentiemodel Buma/Stemra/Sena
Muziek voor privégebruik of thuisstudie	Nee	Nee	Thuiskopievergoeding: op blanco gegevensdragers wordt een vergoeding geheven.
Citeren tekst of afbeelding, mits redelijk en niet ter illustratie	Nee	Ja, bronvermelding	Geen
Losse kopieën (bijv. voor bedrijfsvoering)	Nee	Nee	Afkoopregeling op basis van afspraak MBO Raad en stichtingen PRO en Reprorecht. Is inclusief digitaal gebruik voor educatieve doeleinden
Kort gedeelte t.b.v. onderwijspublicatie of gebruik binnen instelling (maximaal 5000 woorden bij niet-literaire werken, maximaal 8000 woorden bij tijdschriften, maximaal 2.500 woorden bij literaire geschriften, maximaal 100 regels poëzie (mits niet meer dan 10% van totale werk), een foto geldt als 200 woorden)	Nee	Ja, de bron waaronder de naam van de maker	
Niet-kort gedeelte overnemen in het kader van onderwijs	Ja	Ja	Ja. Aanvragen via Stichting PRO

Zo!

Bij het citeren gaat het om het overnemen van een deel van het werk. Het hele boek van a t/m z citeren mag dus niet. Hoeveel geciteerd mag worden, hangt af van het doel. Er moet een aanwijsbare reden zijn waarom iemand dat deel van de ander overneemt (met bronvermelding); een citaat kan niet bedoeld zijn om eigen werk 'op te leuken'. Het is overigens ook mogelijk dat (een deel van) een foto of afbeelding, of een stukje gesproken tekst of muziek wordt geciteerd. Een harde regel hoeveel er geciteerd mag worden, is er niet.

Het is zaak dat een mbo-school aandacht besteedt aan het nakomen van de auteursrechten. Als bijvoorbeeld niet voldaan wordt aan de afkoopregeling (stichtingen PRO en Reprorecht), moet de onderwijsinstelling zelf opgave doen van het aantal gebruikte korte gedeeltes en op basis daarvan reprorechten betalen. Regel dit tijdig om extra kosten, boetes of zelfs rechtszaken te voorkomen.

Heeft de mbo-instelling een claim ontvangen dat zij inbreuk zou plegen op de auteursrechten van een ander? Dan luidt het advies: gebruik om te beginnen het materiaal niet langer en start pas daarna het onderzoek of de claim terecht is. Dit beleid, ook wel 'notice and takedown' genoemd, helpt de schade en aansprakelijkheid te verminderen.

Zit er op foto's, films en video's, gemaakt tijdens de les, ook auteursrecht?

Op een foto, film of video rust alleen auteursrecht als de foto 'origineel' is en als het werk de stempel van de maker draagt. Een foto van een antiek schilderij is dus niet auteursrechtelijk beschermd. Dat kan echter wél het geval zijn als de fotograaf een bijzondere invalshoek, belichting of bewerking van de foto kiest. Een foto van De Nachtwacht, gemaakt door een toerist, is dus waarschijnlijk niet auteursrechtelijk beschermd en mag de school gewoon in de les of in leermateriaal gebruiken.

Bij foto en video speelt ook een ander soort auteursrecht: portretrecht. Is iemand herkenbaar in beeld gebracht op het in opdracht gemaakte beeldmateriaal, dan heeft die geportretteerde het recht zich tegen openbaarmaking en verspreiding te verzetten.

Dit portretrecht is niet over te dragen. Wel kan de geportretteerde tegen bepaalde voorwaarden (zoals een financiële vergoeding) toestemming geven voor gebruik van de foto. Deze toestemming wordt 'quitclaim' genoemd. Bij minderjarige kinderen moeten ouders die toestemming geven.

Op de site [Leerlingen voor Leerlingen \(lvoorl.nl\)](http://Leerlingen voor Leerlingen (lvoorl.nl)) maken en delen leerlingen uitleg- en instructievideo's. Deze video's worden online geplaatst. Hiervoor moet de school vooraf de toestemming van (de ouders van) de leerlingen regelen. Bij deze site geldt de gebruiksvoorwaarde dat de school door het online plaatsen van deze video's, akkoord gaat met het delen van de video.

Komt een afgebeeld persoon 'per ongeluk' in beeld (een projectgroepje bijvoorbeeld is bezig met een filmopdracht en neemt een toevallige passant op), dan is er geen voorafgaande toestemming nodig. Zolang het privacybelang van de afgebeelde persoon zich daar niet tegen verzet, mogen deze beelden openbaar worden gemaakt zonder toestemming. Toestemming vragen mag natuurlijk wel.

Bij film en video zijn meerdere rechthebbenden (uitvoerend kunstenaars genaamd) betrokken: de producent, cameraman, montage en -in geval van muziek- de componist en muzikant(en). De rechten van deze betrokkenen worden naburige rechten genoemd. Tegen betaling van een billijke vergoeding aan deze rechthebbenden mogen de beelden of muziek worden gebruikt en verspreid. Zonder betaling moet dus apart toestemming worden gevraagd. Bij films gaat de wet ervan uit, dat de makers van die film aan de producent het recht hebben overgedragen het filmwerk openbaar te maken (tenzij anders afgesproken). Een mbo-school wordt meestal gezien als producent van de video's die leerlingen en/of docenten hebben gemaakt. Als het gaat om een niet-betaalde productie, moeten de uitvoerend kunstenaars dus apart toestemming geven voor gebruik of verspreiding van die film.

Zo!

Zit er auteursrecht op werkstukken van studenten?

Als er sprake is van een 'origineel en creatief' werkstuk, dan rust het auteursrecht bij de maker: de student. De docent kan in het kader van de Auteurswet niet worden aangewezen als creatief leidinggevende om via die weg het auteursrecht bij de onderwijsinstelling terecht te laten komen. Zolang de studenten minderjarig zijn, berust de zeggenschap over de auteursrechten bij de wettelijk vertegenwoordigers. Wil de onderwijsinstelling het werkstuk publiceren, dan is toestemming van de maker (of diens ouders) vereist.

Hoe zit het met fraude?

Er zijn vele vormen van fraude binnen het onderwijs zoals afkijken of persoonsverwisseling. Een bijzondere vorm van fraude is plagiaat, vroeger ook wel letterdieverij genoemd. In zo'n geval gebruikt iemand een werk van een ander zonder bronvermelding of toestemming. Bij schending van auteursrechten van software spreken we meestal van piraterij. Er is daarbij een verschil met plagiaat. De softwarepiraat doet zich niet voor als maker van de software, maar biedt de software in strijd met de gebruiksrechten 'gratis' aan.

Het verbieden van fraude en plagiaat is vaak geregeld in een reglement zoals het examenreglement of soms de onderwijsovereenkomst. Op grond van de Wet educatie en beroepsonderwijs is de onderwijsinstelling die onderwijs geeft en examineert, verplicht om een deelnemersstatuut op te stellen. Hierin zijn de rechten en plichten van de studenten vastgelegd. In het deelnemersstatuut wordt onder andere de goede gang van zaken tijdens het afnemen van toetsen geregeld. Verder is de onderwijsinstelling verplicht een Commissie van Beroep voor de examens in te stellen.

In het strafrecht kan ernstige werkstuk-, toets- of examenfraude gezien worden als bedrog: de bedoeling om jezelf of een ander in strijd met de bedoeling van de wet te bevoordelen.

Dat is verboden. In ernstige gevallen kan politie/justitie zelfs besluiten tot het instellen van strafvervolging. Een recent voorbeeld hiervan is de diefstal van meer dan 20 examens op een vo-school in Rotterdam, waarbij een aantal leerlingen verdacht wordt van diefstal van de examens uit de kluis. Hiernaast is ook een aantal leerlingen aangehouden voor het verkopen of gebruiken ('heling') van de gestolen examens. Indien vast komt te staan dat leerlingen gebruik hebben gemaakt van gestolen examens, dan wordt zelfs hun (eventueel behaald) diploma achteraf ongeldig verklaard.

Ict biedt veel middelen om fraude en plagiaat op te sporen. Zo is het mogelijk om met plagiaatdetectieprogrammatuur op basis van de inhoud te analyseren of er bekende teksten in voorkomen en of gebruik is gemaakt van de juiste bronvermeldingen.

Wat is open en gesloten leer materiaal?

Met open leer materiaal wordt leer materiaal bedoeld dat online beschikbaar is voor (her)gebruik. Het kopiëren, bewerken en verspreiden van deze materialen is onder bepaalde voorwaarden toegestaan. Er zijn geen restricties aan de vorm van deze leer materialen. Dit betekent dat de maker aan anderen een aantal rechten geeft, zoals het recht op gebruik, (beperkt) wijzigen, combineren of mixen. De gebruiker geeft daarvoor geen vergoeding (in geld) aan de eigenaar: het open leer materiaal is vrij beschikbaar, zonder directe kosten. Het leer materiaal kan zo aangepast worden aan specifieke wensen. Met 'traditionele' leermiddelen is dit niet mogelijk. Bijvoorbeeld omdat het auteursrecht dat verbiedt, of omdat het materiaal door zijn vorm (bijvoorbeeld een boek) niet door een ander kan worden aangepast. Dit wordt daarom aangeduid als gesloten materiaal.

Als gesloten leer materiaal wordt gemixt met open leer materiaal, dan tast dat de 'openheid' van het leer materiaal aan. Vanwege de foto mag het leer materiaal niet meer zomaar gedeeld worden.

Zo!

Een oplossing kan gevonden worden door een licentie te regelen op het deel van het gesloten materiaal, door gebruik te maken van de wettelijke mogelijkheden zoals citeren (met bronvermelding), of door overname van een kort gedeelte (zie voor toelichting hierover hierboven). Op het moment dat er niets geregeld is over de (afkoop van) auteursrechten, loopt de mbo-school een risico op een claim van de rechthebbende. Om een idee te geven: voor schending van het portretrecht (bijvoorbeeld van één enkele foto) kent een rechter doorgaans al snel een vergoeding toe van een paar duizend euro per foto. Het is dus zaak op te letten bij nieuw of samengesteld leermateriaal, of de auteursrechten goed geregeld zijn.

Wat zijn licenties voor open leermateriaal?

De licentie die vrij (her)gebruik van materiaal mogelijk maakt, wordt meestal 'open source' genoemd. Deze term is afkomstig uit de softwarewereld, waar de sourcecode (broncode) open wordt gesteld (in tegenstelling tot 'closed source'). Het is de bedoeling dat open source de problemen van auteursrechten zal verminderen. Daardoor is het product voor een groter publiek toegankelijk en belemmert het auteursrecht niet de doorontwikkeling ervan.

In de VS wordt er ook gebruik gemaakt van een 'fair use'. Daarbij mag in de VS alles worden gebruikt, mits dat gebruik als eerlijk (fair) te zien is ten opzichte van de auteur. In Nederland wordt fair use binnen het beroepsonderwijs niet gebruikt.

De bekendste vormen van opensourcelicenties, zijn die van Creative Commons (deze licenties richten zich op content) en Gnu Public License (GPL, deze richten zich op software). De volgende licenties zijn beschikbaar:

Hoe?

Afkorting	Volledige naam	Omschrijving	Toegestaan
CC-BY 	Creative Commons Naamsvermelding	Gebruiker moet bij het werk de door de maker of de licentiegever aangegeven naam vermelden.	Het werk kopiëren, verspreiden en doorgeven Remixen - afgeleide werken maken
CC-BY-NC 	Creative Commons Naamsvermelding-NietCommercieel	Naamsvermelding + de gebruiker mag het werk niet voor commerciële doeleinden gebruiken.	Het werk kopiëren, verspreiden en doorgeven Remixen - afgeleide werken maken Toegestaan mits niet commercieel
CC BY-SA 	Creative Commons Naamsvermelding-GelijkDelen	Naamsvermelding + indien de gebruiker het werk bewerkt, kan het daaruit ontstane werk uitsluitend krachtens dezelfde licentie als de onderhavige licentie of een gelijksoortige licentie worden verspreid.	Het werk kopiëren, verspreiden en doorgeven Remixen - afgeleide werken maken, mits resultaat met gelijke licentie beschikbaar wordt gesteld
CC BY-ND 	Creative Commons Naamsvermelding-GeenAfgeleideWerken	Naamsvermelding + de gebruiker mag het werk niet bewerken. Let op: deze licentie is niet te combineren met CC BY-SA.	Het werk kopiëren, verspreiden en doorgeven, geen afgeleide werken dus ook niet remixen
CC0 	Creative Commons CC0 Public Domain Verklaring (of: CC zero)	Is géén licentie. De maker verklaart af te zien van auteursrecht (<i>opgeven</i> auteursrecht). Werken zijn door iedereen voor alle doeleinden te gebruiken. naamsvermelding niet vereist.	Vrij van rechten. Zonder toestemming is het toegestaan werk te kopiëren, veranderen, verspreiden, remixen en uitvoeren, zelfs voor commerciële doeleinden. Portretrecht en privacy recht blijven wel in stand (denk aan quitclaim).
	Creative Commons Public Domain Mark (geen afkorting beschikbaar)	Public Domain Mark is ook geen licentie, maar een methode om werken te markeren die niet (langer) beschermd zijn door het auteursrecht, omdat het recht is verlopen of omdat het werken zijn die niet auteursrechtelijk beschermd kunnen zijn (bijvoorbeeld besluiten of wetgeving).	Vrij van rechten: zonder toestemming is het toegestaan werk te kopiëren, veranderen, verspreiden, remixen en uitvoeren, zelfs voor commerciële doeleinden. Portretrecht en privacy recht blijven wel in stand (denk aan quitclaim).

Bron: creativecommons.nl

Zo!

De verschillende licenties kunnen worden gecombineerd, zoals CC-BY-NC-SA. Deze licentievormen zijn in Europa te gebruiken. Bij misbruik van leermateriaal met deze licentie, kan de eigenaar dus gewoon een rechtszaak bij de Nederlandse rechter aanspannen tegen onrechtmatig gebruik.

-Een voorbeeld van toepassing van een Creative Commons-licentie, doorgaans afgekort tot CC-BY, is Wikiwijs. Wikiwijs biedt een arrangeer- en ontwikkelomgeving waarin docenten nieuw, bestaand, open, toegankelijk materiaal kunnen bewerken en doorontwikkelen. Alle content in Wikiwijs is beschikbaar gesteld met de licentie Creative Commons Naamsvermelding.

Zo!

5. Tot slot

Uit alle vier de hoofdstukken blijkt dat transparantie en goed communiceren met gebruikers van groot belang is: wat wel en niet kan of mag in relatie tot het gebruik van ict (privacy, auteursrecht), wat wel of niet gewenst is in relatie tot de sociale media, welke toestemming nodig is bij het verwerken van persoonsgebonden gegevens en welke regels daarbij extra gelden voor het werken in de cloud.

De belangrijkste conclusies uit deze publicatie zijn:

- Zorg voor toestemming voor de verwerking van persoonsgebonden gegevens, al dan niet met behulp van cloudtoepassingen.
- Verzamel en gebruik niet meer gegevens van en over studenten en personeel, dan strikt noodzakelijk is voor het gebruik.
- Stel regels op voor gebruikersgedrag met betrekking tot de ict-infrastructuur. Leg vast: wat kan wel en wat kan niet op het netwerk met de e-mailvoorziening? Waar staat het account voor?
- Zorg voor gedragsregels voor het bezoeken van sites of het uitdragen van boodschappen met bedreigende, intimiderende, (kinder)pornografische, racistische of tot geweld aanzettende inhoud.
- Wees helder over de do's en don'ts van sociale media. Maak afspraken over hoe te reageren, namens wie, en over wat wel en wat niet verstandig is.
- Maak afspraken over rechtmatige verwerving en gebruik van digitaal leermateriaal. Denk aan afspraken over opslag, bewerking en distributie.
- Gebruik content (foto's, video's, tekst) alleen op rechtmatige wijze, dus met voorafgaande toestemming of in overeenstemming met het auteursrecht en de licentievoorwaarden.

Het verdient aanbeveling om deze zaken goed te regelen en daarover vooral van tevoren afspraken te maken. Dus met medewerkers al bij de aanstelling en met studenten al bij het aangaan van de onderwijsovereenkomst. Er zijn diverse benamingen voor een dergelijk afsprakenkader: internetprotocol, ict-reglement, privacyreglement en ict-gebruikersovereenkomst. Steeds meer scholen zijn momenteel serieus in gesprek over een dergelijk internetprotocol en een aantal instellingen past het ook daadwerkelijk toe. Het delen van ervaringen op dat gebied helpt problemen in de toekomst te voorkomen.

Er zijn intussen al veel voorbeelden beschikbaar; het is raadzaam om daar gebruik van te maken, overigens zonder ze één op één over te nemen. Bij de bronvermelding in deze publicatie zijn websites van Kennisnet opgenomen, waar een en ander gebundeld is. Het is verder erg belangrijk dat dergelijke protocollen vooral helder en eenduidig zijn en bondig en stellig geformuleerd. Het kan helpen als ze interactief ondersteund worden op bijvoorbeeld het intranet met filmpjes en voorbeelden. Het is goed om dergelijke protocollen ook regelmatig aan de realiteit te toetsen, want de ontwikkelingen gaan snel. Uiteraard wordt een protocol in overleg met ondernemingsraad en studentenraad geformaliseerd om het draagvlak zo breed mogelijk te maken.

Met een dergelijk afsprakenkader in de hand zijn natuurlijk niet alle problemen op voorhand opgelost. Maar juridisch gezien, heeft de instelling daarmee wel aan een belangrijke voorwaarde voldaan om verantwoord en vooruitziend bestuur in deze snel groeiende informatiemaatschappij vorm te geven.

Kennisnet

Ict heeft een grote invloed op de maatschappij en daarmee op ons dagelijks leven. Het onderwijs is de voorbereiding op de maatschappij en deze veranderingen raken vanzelfsprekend ook het onderwijs. Kennisnet is de expert en ict-partner voor het onderwijs bij het efficiënt en effectief inzetten van ict. Met onze kennis, diensten en experimenten ondersteunen wij het onderwijs de kwaliteit van het leren te verhogen, de doelmatigheid van het onderwijs te versterken en de transparantie te optimaliseren.

saMBO-ICT

saMBO-ICT is een zelfstandige organisatie van en voor alle mbo-instellingen en heeft sterke banden met de MBO Raad en met Kennisnet. De belangrijkste pijlers binnen saMBO-ICT zijn belangenbehartiging, kennisdeling en gezamenlijke projecten. saMBO-ICT is de belangenbehartiger van de sector op een breed terrein. Zo houdt de organisatie zich bezig met gegevensuitwisseling, maar ook met het gebruik van een elektronische leeromgeving in het primaire proces. Daarnaast zijn er vele activiteiten, van het project 'notebooks voor studenten' tot kennisdeling tussen gebruikersgroepen van de belangrijkste applicaties. saMBO-ICT maakt bij de activiteiten gebruik van de kennis en energie die binnen de mbo-organisaties aanwezig zijn en zorgt daarbij voor praktische ondersteuning.

Bronnenlijst

Geraadpleegde literatuur

- [Auteursrecht digitale leermaterialen](#), dr. L. Guibault (Instituut voor Informatierecht Universiteit van Amsterdam) 2009
- [Auteursrecht en Open leermiddelen](#), dr. L. Guibault (Instituut voor Informatierecht Universiteit van Amsterdam) 2009
- [De Wet op Internet](#), Arnoud Engelfriet, *Ius Mentis* 2010
- [Fraude en plagiaat EUR.nl](#), (www.eur.nl/plagiat/)
- [Fraude of plagiaat](#), (www.uu.nl/faculty/humanities/NL/informatie-voor-medewerkers/onderwijs/Pages/fraude-of-plagiat.aspx)
- [Het recht op kopiëren](#), Andeweg & Blokzijl (TU Delft) 2001
- [Hoe lang mag een school gegevens van leerlingen bewaren?](#), (www.mijnprivacy.nl) (CBP)
- [Intellectuele eigendom en ICT, ICT en Recht deel 3](#), Sdu Uitgevers 2005
- [Is onze privacyregelgeving 'Big data proof'?](#), Lieneke Viergever en Jeroen Koëter, *Tijdschrift voor Internetrecht* nr. 6 december 2012
- [KoppieCopy, Slim omgaan met auteursrecht – Kennisnet](#), (www.kennisnet.nl/themas/mediawijsheid/koppiecopy-slim-omgaan-met-auteursrecht/)
- [Rapport 'Doorstroominformatie georganiseerd'](#), Berenschot 2012
- [Strafrecht en ICT, ICT en Recht deel 1](#), Koops, Sdu Uitgevers 2007
- [Tekst & Commentaar Telecommunicatierecht, derde druk](#), Wet Bescherming Persoonsgegevens (*De Vries*), Kluwer
- [Wet Bescherming Persoonsgegevens en ICT, ICT en Recht deel 4](#), mr. S.M. Huydecoper, Sdu Uitgevers 2006
- [Zienswijze CBP over cloud computing, CBP 2012](#) (www.cbpweb.nl/Pages/med_20120910-zienswijze-cbp-cloudcomputing.aspx) (www.surfsites.nl/cloud/nieuws/309-zienswijze-van-het-college-bescherming-persoonsgegevens-over-clouddiensten-geleverd-door-leveranciers-uit-de-vs/)

Overige geraadpleegde websites

- auteursrechtenonderwijs.nl
- bsa.nl
- creativecommons.nl/uitleg/
- educatievecontentketen.nl
- kennisnet.nl
- logius.nl/producten/toegang/pkioverheid/productinformatie/wet-en-regelgeving/
- 2.nu.nl/tech/3506914/hogeschool-verbiedt-klachten-sociale-media.html
- overstapserviceonderwijs.nl/
- rechtspraak.nl
- reprorecht.nl
- sena.nl
- sionderwijs.nl
- stichting-pro.nl
- 1.surfsites.nl/cloud/download/cloudBPG.pdf
- videma.nl
- vo-content.nl

Colofon

Met dank aan:

Fung Yee Poon (ROC Aventus), Hennie de Mik (Albeda College), Peter Zacht (ROC West Brabant), Rob Smit (Nova College), Piet Braaksma (Berechja College), Hans Doffegnies (Summa College), Marc Ojtens (Horizon College), Bart Lathouwers (Koning Willem I College), Hanny Jongen (ROC Mondriaan), Sharmain Davelaar (ROC Mondriaan), Tonny Plas (Kennisnet), Jan Bartling (saMBO-ICT).

Auteurs: Arnoud Engelfriet – ict-jurist, blogger en octrooigemachtigde, adviesbureau ICTRecht

Job Vos – bedrijfsjurist Kennisnet

Leo Bakker – programmamanager mbo Kennisnet

Eindredactie: Kennisnet, Zoetermeer

Vormgeving: More than Live, Rotterdam

Druk: OBT bv, Den Haag

September 2013

Eerder verschenen in deze reeks:

- Laptops in het MBO Hoe? Zo!
- Digiborden in het mbo. Hoe? Zo!
- Open leer materiaal in het mbo. Hoe? Zo!
- Open standaarden en open source software in het mbo. Hoe? Zo!
- Centraal ontwikkelde examens Nederlandse taal en rekenen. Hoe? Zo! 2.0
- Informatiemanagement in het mbo. Hoe? Zo!
- CRM in het MBO. Hoe? Zo!
- Triple A. Hoe? Zo!
- Sociale media in het mbo. Hoe? Zo!
- Sturen op ICT projecten, Hoe? Zo!
- BYOD, Hoe? Zo!

Deze publicaties zijn te bestellen en te downloaden via kennisnet.nl/sectoren/mbo/publicaties/hoezo.

Sommige rechten voorbehouden

Hoewel aan de totstandkoming van deze uitgave de uiterste zorg is besteed, aanvaarden de auteur(s), redacteur(s) en uitgever van Kennisnet geen aansprakelijkheid voor eventuele fouten of onvolkomenheden.

Creative Commons

Naamsvermelding 3.0 Nederland
(CC BY 3.0)

De gebruiker mag:

- het werk kopiëren, verspreiden en doorgeven.
- remixen - afgeleide werken maken.

Onder de volgende voorwaarde:

- Naamsvermelding - De gebruiker dient bij het werk de naam van Kennisnet te vermelden (maar niet zodanig dat de indruk gewekt wordt dat zij daarmee instemt met uw werk of uw gebruik van het werk).

Stichting Kennisnet

Paletsingel 32
2718 NT Zoetermeer

Postbus 778
2700 AT Zoetermeer

T 0800 - 32 12 233
E info@kennisnet.nl
I kennisnet.nl